

Seres Attila

MÁRTON ÁRON PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSÉNEK
50. ÉVFORDULÓJA
EGY MAGYAR DIPLOMÁCIAI JELENTÉS TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS¹

Közismert ténynek számít, hogy Márton Áront 1939. február 12-én szentelték püspökké a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban.² A szentéletű főpásztor karizmáját és az erdélyi katolikusság részéről a személyét övező nimbuszt elég plasztikusan szemlélteti, hogy nemcsak az élete során tartották számon ennek a jelentőségteljes szakrális aktusnak, és általában véve a papi pályafutásának a jeles évfordulóját,³ és nemcsak akkor emlékeztek meg róluk, hanem a halála után is rendre megünnepelték – és megünneplik – azokat. Írásom keretében a Bukaresti Magyar Nagykövetség 1989. március 2-án kelt jelentését adom közre, melyben arról értesítették a budapesti külügyi vezetést, hogy a román hatóságok betiltották a püspök felszentelésének fél évszázados jubileumára tervezett egyházi megemlékezéseket,⁴ vagyis ez a hagyomány abban az évben megszakadt. Erre a diplomáciai iratra akár egy szimptomatikus kordokumentumként is tekinthetünk, hiszen kitapintható belőle, hogy már ekkor, 1989 tavaszán, milyen hangsúlyeltolódások jellemezték a politikai átmenet tekintetében jóval előrébb tartó

-
- 1 Ezúton szeretnék köszönetet mondani Virt Lászlónak a forrásközlés elkészítéséhez nyújtott segítségéért, tanácsaiért.
  - 2 Erre a teljesség igénye nélkül lásd: Domokos Pál Péter: *Rendületlenül. Márton Áron Erdély püspöke*. Budapest, [1989], Eötvös Kiadó, 136–146. p.; Virt László: *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány, 73–76. p.; Seres Attila: *Iratok Márton Áron apostoli kormányzói kinevezésének és püspökké szentelésének diplomáciai és egyházpolitikai hátteréhez (1938–1939)*. In *Studia Theologica Transsylvaniensia*, XIII. évf. (2010) Supplementum I. 63–108. p.; Seres Attila: *Beiktatás nélkül felszentelve. Márton Áron püspöki kinevezése román levéltári iratok tükrében. Székelyföld*, XVIII. évf. (2014. augusztus) 8. sz. 72–93. p.
  - 3 A hívek a papi pályafutásának jeles évfordulóira rendszerint imacsokrokot küldtek neki. Erre: Hegedűs Enikő: *Imacsokrok Márton Áron püspöknek a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár gyűjteményéből. Székelyföld*, XXIV. évf. (2020. március) 3. sz. 142–149. p.
  - 4 Lásd a mellékletet.

Magyar Népköztársaság és a Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár-államelnök totalitárius elnyomó rendszerébe belemerevedett Román Szocialista Köztársaság egyházi-egyházpolitikai viszonyait, illetve az állam és az egyházak közötti kapcsolatokat.

AZ ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓ ÉS ELŐZMÉNYEI

Úgy vélem, azok, akik ismerik a Ceaușescu-éra politikai viszonyait, éltek abban a korban, és eleven emlékeik vannak róla, vagy fiatal társadalomkutatóként foglalkoztak ennek a korszaknak a történetével, nem lepődnek meg azon, hogy 1989-ben a román államhatalom betiltotta a jubileumi emlékünnepeket, számukra ez az áttételesen az egész magyar kisebbséget sújtó lépés nem szorul különösebb magyarázatra. A kérdésre vonatkozó, s örvendetes módon gyarapodó tudományos feldolgozások meglehetősen érzékletesen mutatják be, hogy a romániai magyar kisebbség jogfosztásának folyamata az 1980-as évek második felében – a fokozódó gazdasági problémák közepette – hogyan jut el a rendszer legitimitásának fenntartását is célzó totális állami nacionalista-soviniszta politikáig. Ennek szerves részét képezték a magyar kisebbség szellemi és fizikai eltüntetését szolgáló intézkedések, mint például a kisebbségi oktatási rendszer és kulturális élet beszűkítése, a magyar nyelvhasználat drasztikus korlátozása stb. Minden bizonnyal a román pártfőtitkár által 1988. április 26-án bejelentett grandiózus területrendezési terv (a „falurombolás”) jelentette ennek a politikának az apoteózisát.⁵

Az ünnepek tehát elmaradtak, ugyanakkor az utókorra maradt szegényes forrásanyagból rekonstruálni tudjuk, hogy a szervezők hogyan képzelték el azokat. Az Erdélyi (Gyulafehérvári) Katolikus Püspökség 1990-ben indult hetilapja, a *Keresztény Szó* első számában (az 1990. évi első számban) a szerkesztők röviden ismertették az emlékünnepek tervezett forgatókönyvét. 1989. február 12-én, az ünnepek felvezetéseként a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban először Jakab Antal megyéspüspök celebrált volna ünnepi szentmisét. Ezután

---

5 A leginkább meghatározó történelmi narratívák: Vincze Gábor: *Politikatörténeti olvasókönyv. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához*. Csíkszereda, 2011, Pro-Print Könyvkiadó, XXV–XXVI. Novák Csaba Zoltán: *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája. II. 1974–1989*. Csíkszereda, 2016, Pro-Print Könyvkiadó, 12–19., 23–25. p.

Kányádi Sándor *Félvén se félve* című versét mondta volna el, amelyet különösen kedvelt Márton Áron, majd ezt követően különböző erdélyi értelmiségiek mondtak volna beszédet. A *Keresztény Szó* említett száma közzé is tette Bajor Andor erre az alkalomra írt, *Nem mi választjuk szentjeinket* címet viselő szövegét, Beke Györgynek a püspök közéleti és emberi nagyságát méltató, *Hívjuk és várjuk* című, illetve Fodor Sándornak a püspök szülőföldjének óhaját tolmácsoló, *Példaképünk* című, el nem hangzott/hangozhatott beszédének írásos változatát.⁶

Jakab Gábor katolikus lelkész, aki 1989-ben Kolozsváron kerekdombi plébános volt, egy későbbi interjújában felidézte még, hogy a szervezés központja a Szent Mihály-plébánia volt, s az előkészületekből mind ő, mind pedig Czirják Árpád akkori plébános kivette a részét. Azzal kapcsolatban, hogy mi történt nem sokkal az évforduló előtt, érdemes őt szó szerint idézni, mivel számos, egyéb forrásból meg nem ismerhető részletet elárult: „Az előkészületek hónapokon át folytak, amikor a bukaresti Állambiztonság⁷ és a Vallásügyi Hivatal emberei megszállták

Márton Áron Múzeum és Zarándokközpont

6 Tiltott szavak. *Keresztény Szó*, I. évf. (1990. február 11.) 1. sz. 4. p. Szerkesztőségi előszó a közzétett szövegekhez. (Bajor Andor főszerkesztő és Fodor Sándor felelős szerkesztő tollából.) A vers és a beszédek írásos változata ugyanott, a 4–5. oldalon található.

7 Vagyis: a Securitate.

a püspökséget, és »megpróbáltak lebeszélni« az egészről. A dolog odáig fajult, hogy nem emlékezhettünk meg legendás hírű néhai püspökünkről. Adott helyzetben mi, papok, úgy döntöttünk, hogy ki-ki emlékezzék meg Márton Áronról a saját templomában. Ami mindenhol meg is történt, csak itt, a kolozsvári plébániatemplomban nem. Czirják Attila [sic!],⁸ az akkori plébános úgy látta jónak, hogy visszalépjen, miután elvették kettőnk államsegélyét, és keményen megfenyegettek.”⁹ Így a korábban elkészült emléktáblát sem helyezhették el a templom szentélyének falán.¹⁰

Ebből az interjúból is arra következtethetünk, hogy a jubileumi évforduló előkészítésének *egyik* előzményeként kell tekintenünk a magyarországi Márton Áron Társaság (MÁT) 1987–1988. évi gyökereire, 1988. december 3-i megalakulására, illetve 1988–1989. évi kezdeti tevékenységére. Az anyaországi hírekre és hatásokra mindig érzékenyen figyelt és reflektált az erdélyi magyarság, a püspök kultuszának felélesztésére irányuló magyarországi erőfeszítések ezért minden bizonnyal impulzust adtak az erdélyi jubileumi ünnepek katolikus egyházi szervezői számára.¹¹

A MÁT megalakításának előzményei egészen 1987 tavaszáig nyúlnak vissza. Ekkor ifj. Bibó István javasolta Keresztes Sándor jogásznak, az egykori Demokrata Néppárt parlamenti képviselőjének, hogy az általa gondolatban dédelgetett, keresztény erkölcsi alapokon nyugvó majdani szellemi műhelyt Márton Áronról nevezzék el. A névadó ötletgazda, az egyébként református ifj. Bibó István a néhai katolikus püspök szellemiségének és egyházi tevékenységének az erkölcsi, felekezeti és nemzeti integráló erejét hangsúlyozta, vagyis Márton Áront ő is hiteles kereszténynek és olyan magyarnak tartotta, akit a protestánsok is tisztelnek.¹² A korszak egyházpolitikai viszonyai Magyarországon már

---

8 Valójában: Czirják Árpád.

9 Aniszi Kálmán: Egyféleképp imádkozni. Közelebb kell kerülnünk egymáshoz. *Új Magyarország*, VII. évf. (1997. november 11.) 262. sz. 8. p.

10 A nyilvánossághoz fellebbezve. Feladata, hogy a magyar anyagot tüntesse el... *Amerikai-Kanadai Magyar Élet*, XXXI. évf. (1989. május 5.) 17. sz. 9. p.

11 Lásd: Márton Áron Társaságot alapított december 3-án az Örökimádás templom Szent István termében katolikus és protestáns értelmiségiek egy csoportja. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. december 11.) 50. sz. 6. p.

12 Javorniczky István: *A magyarság és az egyház szolgálatában. Életútinterjú dr. Keresztes Sándorral*. A szöveget sajtó alá rendezte és szerkesztette: Keresztes András. Budapest, 2021, METEM, 436. p.

ekkoriban, 1987–1988 folyamán lehetővé tették, hogy Márton Áron tisztelői és volt hívei, eleinte szűk körben és zárt társadalmi vagy egyházi rendezvények keretében megemlékezzenek róla. Így 1987. december 20-án a budapesti Jurta Színházban tartottak egy estet, amelyen a püspököt jól ismerő Domokos Pál Péter tartott személyes motívumokkal tarkított előadást.¹³ 1988. szeptember 25-én, a püspök halálának nyolcadik évfordulóján, egy szentmisén emlékezhetek meg róla a budapesti Egyetemi templomban.¹⁴

Noha a MÁT alapító elnöke, Keresztes Sándor elmondta, hogy az egyesületet elsősorban azzal a célkitűzéssel hozták létre, hogy a keresztény társadalombölcselet tanításaira képezze a fiatalságot, amire addig nem volt alkalma,¹⁵ nyilvánvaló, hogy ez a lépés jelentős impulzust adott Márton Áron kultuszának halála utáni felélesztéséhez. Keresztes egy, az alakulás után vele készült interjúban ugyanis a névválasztást firtató újságírói kérdésre válaszolva a néhai püspök személyének, illetve lelkészi, valláserkölcsei, karitatív tevékenységének a felekezetek és etnikumok fölött álló mivoltát, integráló szerepét és misszióját hangsúlyozta, amely mind erkölcsi, mind társadalompolitikai értelemben eszmény- és példaképpül szolgálhat az átalakulóban lévő, de még meglehetősen képlékeny politikai viszonyok között.¹⁶ A magyar állambiztonsági szervek (a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnöksége) figyelték a MÁT alakulásával kapcsolatos fejleményeket és Keresztes Sándor ezzel összefüggésbe hozható kapcsolatépítését, személyes aktivitását is. Még a Kovács Endre miskolci segédpüspökhöz írt 1988. december 6-i levele is a birtokukba került, sőt, egy 1989. január 23-i jelentés szerint „megbízható forrásból” értesüléseket szereztek a Keresztes és Paskai László érsek, bíboros közti egyeztetésről is. Mindezek ellenére nem gördítettek akadályokat a MÁT kibontakozása elé.¹⁷ A források alapján

13 Kozma László: Márton Áron jelenléte. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. január 24.) 4. sz. 4. p.

14 *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. szeptember 11.) 37. sz. 8. p.

15 Javorniczky 2021. 436. p.

16 A Magyar Nemzet megkérdezte. Miért alakult meg a Márton Áron Társaság? *Magyar Nemzet*, LI. évf. (1988. december 12.) 295. sz. 5. p.

17 Ez az értelmiségi szerveződés vált később a Kereszténydemokrata Néppárt magjává, a MÁT több tisztviselője később a párt megalakításában és vezetésében jelentős szerepet játszott. Szécsi Árpád: A KDNP (újja)alakulástörténetéről – néhány állambiztonsági jelentés bemutatásával. *Rendszerváltó Archivum*, II. évf. (2017. március) 1. sz. 25–34. p.

inkább úgy tűnik, az állami egyházfelügyelet részéről tudomásul vették, hogy innentől kezdve a Magyar Katolikus Egyház példaképként állítja majd a hívek elé Márton Áron személyét. Ezt elég eklatánsan bizonyítja, hogy a Magyar Katolikus Püspökkari Konferencia december 13–14-i ülésén Paskai, a konferencia elnöke, külön megemlékezett Márton Áron felszentelésének közelgő évfordulójáról,¹⁸ majd 1989. február 11-én az új magyar püspökök (Dékány Vilmos, Várszegi Asztrik) felszentelési ünnepségén az esztergomi bazilikában ugyancsak kitért a személyére, méltatta őt, mint a nép javát szolgáló, s a nehéz helyzetben lévő erdélyi magyarokat lelki atyjukként összetartó főpásztort.¹⁹

A MÁT tevékenységének talán az egész története során a legismertebb és legkiemelkedőbb eseménye a Márton Áron felszentelésének jubileumi évfordulójára tisztelgő magyarországi emlékűnnepség megszervezése és megtartása volt. Erre 1989. március 11-én került sor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Karának aulájában. Az emlékezés össztársadalmi és nemzeti jellegét demonstrálta, hogy azon nemcsak a magyarországi katolikus egyház egyes főpásztorai és a MÁT vezetői vettek részt, mint Gyulay Endre szeged-csanádi püspök, Dékány Vilmos és Várszegi Asztrik esztergomi segédpüspök, illetve Jelenits István piarista tartományfőnök, hanem a magyarországi izraelita közösség képviselőjében Schweitzer József országos főrabbi is tiszteletét tette. Az pedig, hogy ezen az emlékülésen az állami-kormányzati szervek reprezentánsai, így Pozsgay Imre államminiszter, Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke, illetve Bugár Péter, az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) elnökhelyettese is megjelent, sőt Pozsgaynak kitüntetett szerep jutott a rendezvényen, már Márton Áron „kanonizációjának” a politikai legitimitását jelezte, még akkor is, ha az előbbi két politikus inkább az MSZMP belső pártellenzékéhez, a reformszárnyához tartozott. Az emlékest keretében Keresztes Sándor köszöntője után Gyulay Endre és Pozsgay Imre mondott beszédet. Előbbi egyik mondatát, annak általános helyzetértékelő jellege mellett, félreérthetetlen célzásként is lehetett érteni a kényszerűségből elmaradt romániai jubileumi ünnepekre: „Kár, hogy az az ország, ahol élt, ma nem veszi figyelembe tanítását”. Az ünnepi műsorban ezután részletek hangzottak el Márton

---

18 A Püspöki Kar téli ülése. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. december 25.) 52. sz. 1. p.

19 Új püspököket szenteltek fel Esztergomban. *Magyar Nemzet*, LII. évf. (1989. február 13.) 37. sz. 10. p.

Áron beszédeiből és pásztorleveleiből Szabó András és Tordai Péter, a Forrás Kör előadóművészeinek tolmácsolásában. Az ünnepség dalbetéteit a Patrona Hungariae Katolikus Leánygimnázium énekkara szolgáltatta Csillag Gabriella karnagy vezényletével, záróakkordként ők énekeltek el a szintén jelenlévő Szokolay Sándor erre az alkalomra írt kórusművét. Keresztes Sándor befejezésül felolvasta Schöner Alfréd főrabbi levelét, melyben köszöntötte az ünneplőket és Márton Áron szellemének nagyságára hívta fel a figyelmet.²⁰

A MÁT ezek után, még néhány előadást leszámítva, érdemi aktivitást nem fejtett ki, az akkori vezetőségének tagjai nem sokkal később inkább politikai pártok égisze alatt látták megvalósíthatónak a társadalomformáló ambícióikat. Surján László egykori egyesületi tag egy vele készült jóval későbbi interjúban akként vallott, hogy az egyesület tevékenységéből „olyan nagyon jelentőségteljeset” nem tud felidézni. Szerinte sokkal inkább a MÁT „puszta léte jelentett valamit”, ám mire elkezdhetett volna kibontakozni mint társadalmi tényező, addigra már (akár keresztény alapokon nyugvó) politikai pártokat is lehetett alapítani Magyarországon.²¹ Mindazonáltal joggal feltételezhető, hogy az erdélyi ünnepi előkészületek összhangban voltak a Márton Áron személyét övező magyarországi társadalmi és politikai „erjedéssel”.²² Jakab Gábor, kolozsvári plébános a vele készült interjúban meg is említi, hogy kapcsolatban álltak az ugyancsak erdélyi származású Keresztes Sándorral. Az 1989. decemberi romániai forradalom után ő javasolta nekik, hogy a tervezett katolikus lapnak a *Keresztény Szó* címet adják, annak ökumenikus jellegét kiemelve.²³

20 Az 1989. március 11-i emlékünnepekről szóló legrészletesebb tudósítások: A Márton Áron Társaság emlékülése. *Új Ember*, XLV. évf. (1989. március 26.) 13. sz. 10. p.; Stoffán [György]: Közös székorsban püspökök és politikusok. Egy nagy erdélyi egyházfőről. *Reform*, II. évf. (1989. március 31.) 12. sz. 2–3. p.

21 Szécsi Árpád: Egy kereszténydemokrata a rendszerváltásban. Surján László a nyolcvanas évek egyházi helyzetéről, a nagycsaládosokról és a pártpolitika kibontakozásáról. *Rendszerváltó Szemle*, VI. évf. (2021. tavasz) 1. sz. 75–81. p.

22 Ebben a tekintetben jelzésértékű is, hogy hivatalos indoklás szerint a jubileumi ünnepség megtartását azért tiltották meg, mert az egy „külföldről irányított, sovíniszta, nacionalista” kezdeményezés volt. A nyilvánossághoz fellebbezve. Feladata, hogy a magyar anyagot tüntesse el... *Amerikai-Kanadai Magyar Élet*, XXXI. évf. (1989. május 5.) 17. sz. 9. p.

23 Aniszi Kálmán: Egyféleképp imádkozni. Közelebb kell kerülnünk egymáshoz. *Új Magyarország*, VII. évf. (1997. november 11.) 262. sz. 8. p.

NÉHÁNY KÉRDÉS A PUBLIKÁLT DOKUMENTUMMAL KAPCSOLATBAN

A mellékelt diplomáciai jelentést nem a nagykövet, Szüts Pál, hanem Hodicska Tibor nagykövetségi tanácsos, első beosztott írta, de a nagykövet írta alá, tehát ő hitelesítette az abban foglaltakat a hivatali rangjával és tekintélyével. Mindenesetre nyilván ezzel a „kettős szerzőséggel” is magyarázható, hogy Szüts Pál az 1998-ban megjelent, s gondos szerkesztő keze nyomát tükröző visszaemlékezésében több helyen is finomított azoknak a fejezeteknek vagy bekezdéseknek a megfogalmazásain, amelyekben a nagykövetségi jelentések információs paneljei szinte szó szerint visszaköszönnek.²⁴

A jelentés abbéli állítása, miszerint Márton Áronnak „tekintélye” lett volna a román hatalom előtt, félreérthető szóhasználat, minden bizonnyal egy stílusosan átgondolatlan megfogalmazás. Márton Áronnak, mint ahogy más romániai egyházi vezetőnek, nem volt tekintélye az ateista – és az egyes felekezetekre legjobb esetben az állami politikát kiszolgáló társadalmi entitásként tekintő, s kliensstátuszt rájuk kényszerítő – román államhatalom szemében. A hivatalos román egyházpolitikai kurzus, Márton Áron minden ellenszegülése dacára úgy vélte, hogy a börtönből való kiszabadulása után, *a romániai katolikusság körében élvezett tekintélyéből* kifolyólag ő tudja képviselni a katolikus egyházat az államhatalom felé, ezért az állam és az utóbbi közötti – a hatalom szempontjából az 1960-as években nem feltétlenül kedvezőtlen – status quo alakulása az ő magatartásának a függvénye, ezért számolni kell vele. Szüts Pál a memoár szövegének a jubileumra vonatkozó bejegyzésében módosította is ezt a félreérthető megfogalmazást: „Bár élete utolsó éveiben már nem volt a régi elszánt harcos,²⁵ népszerűsége az egyszerű emberek körében töretlen volt, mint ahogy nevének említése is félelmet keltett a hatalom embereiben.”²⁶

---

24 Szüts Pál: *Bukaresti napló 1985–1990*. Budapest, 1998, Osiris Könyvkiadó. Hodicska Tibor 2014-ben megjelent visszaemlékezésében nem tér ki az 1989. február 12-re tervezett jubileumi ünnepek kérdésére, még a könyve végén közölt kronológiában sem említi. Hodicska Tibor: *Négyszemközt Ceaușescuval*. Csíkszereda–Budapest, 2014, Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Többször hivatkozik Szüts Pál memoárjára, amelyet forrásként is használt, de a nagykövet által a Márton Áron felszentelési évfordulójával kapcsolatban leírtakra nem reflektál.

25 Vagyis Márton Áron.

26 Szüts 1998. 219. p.

A jelentésben az áll, hogy Márton Áron 1965-ig volt börtönben, illetve házi őrizetben. Ez az adat is pontosításra szorul. A püspököt 1949. június 21-én tartóztatták le, s noha a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése 1955. január 3-án felfüggesztette a börtönbüntetését, csak 1955. március 24-én kerülhetett szabadlábra. Kiszabadulása után, 1957. június 6-án 36 hónapra házi őrizetet rendeltek el számára, amit ezt követően többször meghosszabbítottak, ezért „palotafogsága” több mint tíz évig tartott. Házi őrizetének megszüntetését 1967. november 22-én közölték vele a román egyházfelügyeleti szerv részéről.²⁷ Az, hogy a kényszerintézkedéseket 1967-ben oldották fel vele szemben, már 1989-ben is közismert ténynek számított. A magyarországi kiadású *Új Ember* 1967. szeptember 17-i számában megírta, hogy Márton Áron – egyedi lakhelyelhagyási engedéllyel – elhagyhatta Gyulafehérvárt.²⁸ 1967. december 16-án pedig maga a püspök adott ki egy körlevelet (2580/1967. sz.) arról, hogy a kormány visszavonta a személyes mozgási és irodai ügykezelési szabadságának korlátozására vonatkozó 1957. évi rendeletet,²⁹ tehát erről Erdély-szerte akkor és később is a hívők mindenhol tudtak. Persze azt is vélelmezhetjük, hogy a nagykövetségi alkalmazottak nem voltak elég tájékozottak ahhoz, hogy ezt a dátumot pontosan ismerjék, de az sem kizárt, hogy ezt az adatot Hodicska Tibor csak véletlenül tévesztette el,³⁰ esetleg a gépirónó elírta vagy félreütötte az évszámot az írógép billentyűzetén. Szüts Pál a visszaemlékezésében a jelentésnek ezt a kitételét is korrigálta, s abba a vonatkozó fejezetnél az 1967-es – helyes – dátumot írta be.³¹

Nem tudni pontosan, hogy honnan származott a jelentés készítőinek abbéli információja, hogy 1987-ben vagy 1988-ban külföldön – azaz nem

27 Erre részletesen lásd: Virt 2002. 223–265. p., 295–322. p. Továbbá: Nagy Mihály Zoltán – Denisa Bodeanu: *(Le)hallgatásra ítélve. Márton Áron püspök lehallgatási jegyzőkönyvei (1957–1960)*. Marosvásárhely–Nagyvárad–Kolozsvár, 2019, Lector Kiadó, 44–61., 90–163. p.

28 Egyedi engedéllyel azért hagyhatta el a kényszerlakhelyeül kijelölt gyulafehérvári püspöki palotát, hogy részt vegyen a Curtea de Argeș ortodox kolostora fennállása 450. évfordulójának ünnepségén. Lásd: Márton Áron a Curtea de Argeș-i ünnepségen. *Új Ember*, XXIII. évf. (1967. szeptember 17.) 38. sz. 2. p.

29 *Márton Áron hagyatéka. 12. kötet. Körlevelek – 2. (1948–1980)*. Szerkesztette: Marton József. Csíkszereda, 2015, Pro-Print Könyvkiadó, 160. p.

30 Hodicska már említett visszaemlékezésében Márton Áron kapcsán kitér erre, de eléggé elmosódik ez a részlet, noha 2014-ben korrigálhatta volna a dátumot: „Szabadulása után is csak házi fogságban élhetett a gyulafehérvári püspökségen, ha egy-egy alkalommal nagy ritkán el is engedték a hatóságok Gyulafehérvárról.” Hodicska, 2014. 86. p.

31 Szüts 1998. 219. p.

Romániában – felmerült, hogy kezdeményezzék Márton Áron „szentté” avatását. Konkrét kezdeményezésről ebből az időből nincs tudomásunk, s a megfogalmazás is pontatlan volt abban a tekintetben, hogy a katolikus egyházjogban a szentté avatást meg kell előznie a boldoggá avatásnak. Az első támpont, amely konkrét kezdeményezésre utal, az *Új Ember* 1990. március 4-i számában megjelent interjú Szőke János szalézi szerzetessel, a Mindszenty Alapítvány képviselőjével, Mindszenty József boldoggá avatási perének első posztulátorával. Eszerint a Magyar Egyháztörténeti Bizottság pár héttel azt megelőzően – vagyis bizonyosan már az 1989. decemberi romániai forradalom után – kérte fel a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökét, hogy tegyen lépéseket az erdélyi főpásztor boldoggá avatásának érdekében. Az interjúból még az is kiderül, hogy ezek után a szalézi atya személyesen vitte el Jakab Antal megyéspüspöknek Gyulafehérvárra azt a kérdéskatalógust, amely alapján a boldoggá avatási folyamatot el lehetett kezdeni.³² Tehát minderre már jóval a mellékletben közölt dokumentum keletkezése, azaz 1989. március 2-a után került sor.

Az erre vonatkozó szekunder források, visszaemlékezések és sajtóanyagok alapján feltételezem, hogy a Mindszenty József hercegprímás boldoggá avatását szolgáló – s egészen 1975-ig visszavezethető – hosszadalmas adatgyűjtés és előkészítő munkák során vetődött fel, miszerint más magyar főpásztorok is megérdemelnék, hogy az egyházban boldogokként tiszteljék őket. Apor Vilmos és Prohászka Ottokár mellett ebben a sorban találjuk Márton Áront is. Szőke János a vele készült interjúkötetben elmondta, hogy az esztergomi érsek boldoggá avatási perével kapcsolatos adatgyűjtés, a tanúk meghallgatása titokban folyt,³³ ezért bizonyos, hogy eleinte a Márton Áronra vonatkozó felvetés is leginkább az ügyért tenni akaró katolikus lelkészek belső diskurzusában volt jelen. Mindszenty boldoggá avatásának ötletgazdája eredetileg Füzér Julián ferences szerzetes volt,³⁴ s ezek a fent említett források arra engednek következtetni, hogy az erdélyi püspökkel kapcsolatos egyházi procedúra ihletője eredetileg ugyancsak ő lehetett. Ez összhangban van azzal a jelentésben leírt értesüléssel is, miszerint Márton

---

32 *Új magyar szentek? Új Ember*, XLVI. évf. (1990. március 4.) 9. sz. 4. p.

33 Pajor András: *Magyar szentek földi pártfogója. Szőke János atya vallomásai.* Kecskemét, 2006, Korda Kiadó, 90. p.

34 Uo. 89. p.

Áron „szentté avatásának” kezdeményezése külföldön vetődött fel, ugyanis a ferences atya ekkoriban valóban külföldön élt, 1946-tól szolgált az Egyesült Államokban élő magyar katolikus híveket. Egy 1986. évi vele készült interjúban Mindszenty boldoggá avatásának kontextusában említi Márton Áron nevét is, akit az esztergomi érsekkel egyetemben a „szent püspökök méltó társaként fognak elismerni”.³⁵ Az 1987-ben megjelent, s általa szerkesztett gyűjteményben, amelynek fő üzenete Mindszenty életszentsége, egy ízben megjelenik Márton Áron neve is. Füzér arról ír, hogy amikor Mindszenty kiszabadult a budapesti amerikai nagykövetségről, mindenét Márton Áronnak akarta elküldeni, hogy püspöktestvére nehéz sorsán enyhíthessen.³⁶

Arról, hogy a Márton Áron boldoggá avatásának lehetőségére vonatkozó elképzelés bekerült a nyugati magyar emigráns katolikus körök és az erdélyi magyar katolikus papság közötti információáramlásba, s Erdélyben is termékeny talajra hullott, Fodor Sándor már említett, *Példaképünk* című – s bizonyosan 1989. február 12-e előtt keletkezett – versének egy sora is árulkodik: „Boldogok lennénk, ha megélhetnők azt a napot, amikor Anyaszentegyházunk Áron püspök nevét azoké közé emeli, akihez a hívők a világ minden táján közbenjárásért fohászkodnak. Hiszen tudjuk: nem Őneki van erre szüksége – hanem nekünk. Minékünk – és utódainknak.”³⁷

35 Boros László: Római beszélgetés P. Füzér Juliánnal. *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, XCIII. évf. (1986. június 8.) 23. sz. 2. p.

36 Lásd: Szentnek kiáltjuk! Emigráns magyarok Mindszenty bíborosról halála 10. évfordulóján. Összegyűjtötte és sajtó alá rendezte: Füzér Julián. Youngstown, Ohio, 1987, *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 126. p. Ennek nincs nyoma egy későbbi könyvében, amelynek kézírata feltehetőleg éppen 1987–1988-ban készült el. Füzér Julián OFM: Mindszenty bíboros, a szent. Youngstown, Ohio, 1989, *Katolikus Magyarok Vasárnapja*. Mindazonáltal a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* című, az Amerikai Egyesült Államokban megjelenő emigráns katolikus felekezeti lap 1989. szeptember 17-i számában Füzér burkolt felhívást intézett a magyarországi egyházi vezetőknek címezve, mellyel a boldoggá avatási eljárásokat szorgalmazta: „A Gondviselő isten jóságából az utóbbi időkben a magyar hierarchiában fényes, nagy, szent püspökök voltak: Prohászka Ottokár, Apor Vilmos, Mindszenty József, Márton Áron, Belon Gellért. Ők szavukkal és példájukkal, hitükkel és magyarságukkal egyformán példaképek. Szent magyarok.” P. Füzér Julián OFM: „Mit tegyen a magyar egyház?” *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, XCVI. évf. (1989. szeptember 17.) 36. sz. 1–2. p. Noha ezt az álláspontját jóval Szűts Pál jelentésének kelte után fogalmazta meg, ez az egyértelmű állásfoglalás is azt a gyanút erősíti meg bennünk, hogy Márton Áron boldoggá avatásának „ösforrását” eredetileg az ő személyéhez kell kötnünk.

37 *Keresztény Szó*, I. évf. (1990. február 11.) 1. sz. 5. p.

Szűts Pál felvetette, hogy ebben a kérdésben, vagyis Márton Áron boldoggá avatásának ügyében kérjék a magyarországi ÁEH segítségét vagy közbenjárását. Az, hogy az ÁEH mint dogmatikus pártállami egyházfelügyeleti szerv majd felkarolja egy román állampolgárságú magyar nemzetiségű főpásztor boldoggá avatásának ügyét a Szentszék-nél, nemcsak illuzórikus elképzelés és felvetés volt a részéről, hanem teljesen időszerűtlen is. Az ÁEH a kádári elnyomó apparátus szerves része volt, teljes működése során az egyházak államnak való alárendelését szolgálta, s nehezen lett volna elképzelhető, hogy egy ilyen belső egyházi, ráadásul egy romániai egyházszerkezet működését és érdekeit érintő kérdésben exponálja magát.³⁸ A korábbi években és évtizedekben a magyarországi ÁEH romániai partnerszerve a bukaresti Vallásügyi Hivatal (Departamentul Cultelor) volt, vagyis éppen az a szerv, amely megakadályozta a jubileumi emlékünnepek megtartását. Román részről a koordináció elmaradását a bukaresti Vallásügyi Hivatallal a belügyekbe való beavatkozásnak tekintették volna. Mindemellett Németh Miklós miniszterelnököt és kormányát már a megalakulása óta (1988. november 24.) foglalkoztatta az állam és egyház viszonyának átalakítása. Kulcsár Kálmán akkori igazságügyi miniszter már 1989. február 8-án egy Londonban tartott egyházügyi konferencián kijelentette, hogy a kormány az ÁEH megszüntetését tervezi. Az MSZMP KB Társadalompolitikai Osztálya 1989. március 1-jei ülésén tárgyalta a *Javaslat a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény politikai irányelveiről* címet viselő előterjesztést, amely magában foglalta a kormány melletti új konzultációs és érdekegyeztető szerv, a Minisztertanács Egyházügyi Titkársága megalakításának tervezetét is. A Minisztertanács Kabinetje végül 1989. május 23-án fogadta el az előterjesztést az ÁEH megszüntetésére vonatkozó törvényerejű rendeletről.³⁹ Persze nem kizárt, hogy ezekre a budapesti párt- és kormányzati berkekben zajló tervezetekre

---

38 Ide kívánczik mindazonáltal, hogy Hodicska Tibor – Lázár György 1982. július 13–14-i hivatalos romániai látogatása kapcsán – megemlíti a visszaemlékezésében, miszerint Lázár volt az első magyar kormányfő, aki abban az időben a Vatikánban a pápának szóba hozta az erdélyi magyarság gondjait, s az őket sújtó asszimilációs intézkedéseket. Hodicska 2014. 172–173. p.

39 Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése. *ArchívNet*, XI. évf. (2011) 3. sz. http://archivnet.hu/politika/az_allami_egyhazugyi_hivatal_megszuntetese.html

Szűts Pálnak Bukarestből nem volt teljes rálátása, az tény, hogy az ÁEH mint szervezeti struktúra, 1989 tavaszán, a teljes felszámolás határán már nem játszhatott érdemi végrehajtó és praktikus szerepet a kormányzat és az egyházak közötti viszonyrendszer alakításában.

*Melléklet*⁴⁰

Szűts Pál bukaresti nagykövet⁴¹ jelentése Várkonyi Péter külügyminiszternek⁴² Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulójáról

Bukarest, 1989. március 2.

Eredeti gépirat.⁴³

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

70/Szt/1989.

Bukarest, 1989. március 2.

Készült: 3 példányban

Tárgy: Márton Áron püspökké

Központ: 2 példány

avatásának 50. évfordulója.

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Hodicska Tibor⁴⁴

Gépelte: Sulyáné

Várkonyi Péter elvtárs, külügyminiszter

Budapest⁴⁵

40 A dokumentum eredeti tagolásán és szövegelrendezésén nem változtattam. Az értelemzavaró központosítást megváltoztattam.

41 Szűts Pál (szül. 1932) politikus, a KISZ és a pártállami MVSZ funkcionáriusa, diplomata. 1965–1975-ben a KISZ KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője, 1975–1979-ben tripoli (líbiai) nagykövet, 1979–1985 között az MVSZ főtítkárhelyettese. 1985. november 6-tól 1990. július 11-ig bukaresti nagykövet.

42 Várkonyi Péter (1931–2008) diplomata, kommunista politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1983. július 8-tól 1989. május 10-ig külügyminiszter.

43 Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j (KÜM TÜK-iratok), 1989/76. doboz, 128/28. tétel, 001403/1989. sz.

44 Hodicska Tibor (szül. 1946) diplomata, 1974-től különböző beosztásokban a KÜM munkatársa. 1975–1979-ben, majd 1983–1989-ben a Bukaresti Magyar Nagykövetség attaséja, titkára, majd tanácsosa. 1994–1995-ben bukaresti, 1996–2000-ben chişinaui nagykövet.

45 A jelentést 1989. március 6-án érkezették a Külügyminisztériumban. Az akta fedőlapján olvasható ügyviteli utasítások: „Tájékoztatásra: Ószi [István] elvtárs Ószi III. 7. – Bényi [József] elvtárs *Bényi 3/10.* – SZEFO Láska Dékány [András] elvtárs *Dékány* – TEFO Gyovai [Gyula] *Gyovai* – Sajtófőosztály – Hajdú András elvtárs *Hajdú 3/16.*” Az akta belívén olvasható kézirásos pro domo bejegyzések: „*Hajdú András elvtárs. Kérem a jelentést Miklós Imre elvtársnak megküldeni. Bényi 3/9.*” Alatta: „*Tájékoztatási Főosztály megküldte Miklós és Szokai [Imre] elvtársaknak. 1989. III. 16. Hajdú.*”

Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulóján – mint távirati úton jelentettük – a hatóságok betiltottak minden egyházi vonalon tervezett megemlékezést. Ezzel egy újabb legendás erdélyi történelmi személyiségről nem lehet hivatalosan beszélni, nevét nem lehet leírni, kiejteni. Márton Áron több mint negyven éven át volt az egymilliót meghaladó erdélyi katolikus magyarság egyházi vezetője a gyulafehérvári püspöki székhelyben. 1944-ben szót emelt a zsidó deportálások ellen.⁴⁶ 1945–47. között, a koalíciós időkben többször fordult Groza miniszterelnökhöz,⁴⁷ kérve a nemzetiségi diszkriminációk orvoslását. 1949-ben indítottak ellene – imperialista ügynök címen – politikai kampányt, s ezután 1965-ig börtönben, illetve házi őrizetben volt. Élete utolsó éveiben harci kedve alábbhagyott, de tekintélye a hatóságok előtt mindvégig megmaradt.⁴⁸

Tudomásunk szerint külföldön tavaly-tavalyelőtt felmerült szentté avatásának kezdeményezése. A mostani megemlékezések letiltása is arra ösztönözhet bennünket, hogy az Egyházügyi Hivatal, illetve a magyarországi katolikus egyház karolja fel Márton Áron szentté avatásának ügyét.

A Márton Áron-megemlékezés letiltása viszonylag rövid idő alatt széles körben ismertté vált, annál inkább, mivel a templomi ünnepségre a legkülönbözőbb felekezetek képviselői hivatalosak voltak Románia minden részéből. Az összes érdekeltet az utolsó pillanatban kellett értesíteni, hogy ne utazzon Kolozsvárra. A felháborodás – Márton Áron személyiségének ismeretében – eléggé általános.

Többen feltételezik, hogy a hatóságokat éppen a legkülönbözőbb felekezeti képviselők összetalálkozása zavarhatta, mivel ez a jelenlegi helyzetben a közös problémák egyöntetű felismerését, egyfajta egyházi népfrempolitika erősödését segítette volna elő. Másrészt a letiltás is egy ilyen folyamatot segíthet elő. Vannak erre utaló jelek. A kolozsvári

---

46 Alapvetően az 1944. május 18-án, a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban a papszentelés alkalmával elmondott beszédéről van szó. A jeruzsálemi Jad Vasem Intézet 1999-ben odaitélte neki a *Világ Igaza* címet. Erre részletesen: Virt 2002. 100–106. p. Továbbá: Ottmar Trașcă – Seres Attila: Márton Áron 1944. május 18-i kolozsvári beszéde a zsidók deportálása ellen. Gondolatok néhány magyar és román levéltári irat alapján. *Múlt és Jövő*, Új folyam XXII. (2011) 3. sz. 43–50. p.

47 Petru Groza (1884–1958) román politikus. 1933–1953 között a baloldali, agrárszocialista Ekésfront vezetője. A világháború után, 1945. március 6-tól 1952. június 2-ig miniszterelnök, 1952. június 2-tól 1958. január 7-ig Románia Államtanácsának elnöke.

48 A bekezdésben foglaltakat vö.: Szűts 1998. 218–219. p.

evangélikus lelkész⁴⁹ levélben kérte Jakab püspöktől,⁵⁰ hogy katolikus egyházi énekeket is beiktathasson szertartásaiba. Több helyütt erősödik az együttműködés a katolikus és a református papok között. Ebben szerepet játszik az a felismerés is, hogy az egyház – felekezettől függetlenül – nemzetiségi mentsvár. [Kolozsvárott a napokban demonstrációvá vált Moldovan Wilhelm adventista pap temetése,⁵¹ aki román és magyar hívőknek egyaránt tartott istentiszteletet, mindkét nyelven, sőt időnként együtt énekellette őket.]⁵² Miután egy teherautó üttötte el, manapság ezt a széles közvélemény nem tekinti véletlen balesetnek. Vele szemben éppen az volt a hatóságok kifogása, hogy a román és magyar hívők együvé tartozásának tudatát erősíti. Temetésén annyi ember gyűlt össze, hogy arra Kós Károly temetői búcsúztatása óta nem volt példa.

Szűts Pál (Szűts Pál)
nagykövet

Rövidítések jegyzéke

ÁEH = Állami Egyházügyi Hivatal

KB = Központi Bizottság

KISZ = Kommunista Ifjúsági Szövetség

KÜM = Külügyminisztérium

METEM = Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt

MVSZ = Magyarok Világszövetsége

SZEFO = (Külügyminisztérium) Szocialista Együttműködési Főosztály

TEFO = (Külügyminisztérium) II. Területi Főosztály

TÜK = Titkos ügyiratkezelés

Sz.t. = Szigorúan titkos

49 Kiss Béla (1935–2022) evangélikus lelkész, kolozsvári esperes, püspökhelyettes. 1967-től szolgált a kolozsvári gyülekezetben, 1983-ig segédlelkészként, majd 1983-tól 2006-ig lelkészként.

50 Jakab Antal (1909–1993) katolikus lelkész, főpásztor, 1980. április 2-tól 1990. március 14-ig erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök.

51 Moldován Vilmos (Wilhelm Moldovan) (1927–1989) hetednapos adventista lelkész, teológus. Marosvásárhelyen született, teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatta. 1981-től a Bukaresti Adventista Szeminárium professzora, életének utolsó éveit kizárólag az evangelizációs munkának szentelte. 1989. február 16-án autóbalesetben vesztette életét.

52 Ez a mondat a lap jobb szélén felkiáltójellel kijelölve.